

Leszállott az est a temetőre. A Móra látogatása is végetért édesanya sírjánál és mindnyájunk közös sorsa, az elmulás gondolatán elmerengve haladt kifelé a temetőből. Közel volt már a kapuhoz, mikor meglátta, hogy a két kislány ott várakozik rá. Mikor azok észrevették, meg se várták, míg Móra odaér, ők mentek elébe és átadták neki az összegyűjtött virágokat.

Mit érezhetett a két kis lány, azt talán még Móra sem tudta volna leírni, de Feri barátom ezt mondta nekem:

— Soha kitüntetés még ilyen jól nem esett. Nem adom három díszdoktorságért se!

KISS LAJOS

Eszmék és népek Berlin tükrében

MÁSFÉL ÉVSZÁZAD ÓTA Berlin a világot formáló filozófiai gondolkodás székhelye. Bármilyen eszmét vagy szellemi irányt dobott fel mélyéből az európai kontinens, Berlin nemcsak tudomást vett róla, hanem harcolt mellette vagy ellene — gyakran szellemi és fizikai léte kockáztatásával, akárcsak napjainkban. Az első világháborút követő években a Walther Rathenauok és Liebknechtek Berlinje mutatta egész Európa lázát s midőn a metropolis már-már elmerült a kaotikus zűr-zavarban, porosz tárgyilagossággal és szívóssággal vizsgáztatta az eszméket, vajjon használhatók és termékenyek-e, s Kleist tragédiáira emlékeztetően mérlegelte az érzelmeket és szenvedélyeket, vajjon őszinték és teherbírók-e. Mert semmitől sem írtózott e város annyira, mint a világnézeti kaméleonkodástól, az őszintétlen érzelmeektől és a mondvacsinált szenvedélyektől. Saját sebeit is kíméletlenül tárta fel, mert volt bátorsága szembenézni önmagával.

Ma ismét két könyv fekszik Berlin mérlegén. Két könyv áll harcban egymással jelenünk világraszóló küzdelmében: Marx Károly: „Das Kapital“-ja és Hitler Adolf: „Mein Kampf“-ja. Hogy a zsidó Marx Károly — aki Trierben született, porosz arisztokrata hölgy volt a felesége s Londonban főúri módon élt — könyvében mit hirdetett, azt tudjuk. Bevált alkotmányokat, törvénykönyveket, és a Bibliát vonultatták fel közel száz esztendő óta a tömegek ellen, melyek Marx könyvére esküdtek. A polgári középosztály tudósai számtalan könyvben és brossürában vették fel vele a harcot. Mind hiába! A „Das Kapital“ tanait átültették a politikai gyakorlat nyelvére s Moszkva egy világbirodalmon keresztül jelentette be igényét a világalomra.

Húsz esztendővel ezelőtt, 1924-ben jelent meg a másik könyv, Hitler „Mein Kampf“-ja. A német belpolitikában egyedül ez a könyv tudta eredményesen felvenni a harcot Marx tanai ellen. Hitler könyve, melyet várfogsága idején egy bajtársának diktált, önálló beszámoló és vázlat. Egy új világ vázlata. A könyv e hármas tagozódásával már műfajilag is példa nélkül áll a politika irodal-

mában. Szerzője látva a marxizmus és a német parlamentarizmus átkát, a liberális nemzeti pártok tévedéseit, világos lett előtte, hogy a nemzet fennmaradásába vetett hitnek és a szociális igazságnak egyetlen gondolattá és egyetlen tetté kell összeformálni. Elméletnek és gyakorlatnak harmoniában kell lenniök, mert egymástól állandóan beszámolót kérnek. Így lett ez a könyv a nemzeti gondolat építőakarátának kifejezője.

A német „mélykultúra“ gyanútlan polgára kezdetben tanács-talanul forgatta a közérthető és népszerű könyvet. Világpolgári eszmék közt élve, azt hitte, hogy a „Mein Kampf“-ot lelkiismeretfurdalás nélkül sorolhatja könyvtára többi könyvei közé s Marx „Das Kapital“-ja mellé állította. Hogy ez a könyv nemzeti forradalmat jelent, mely többéves belpolitikai harc közben legyűri a németországi marxizmust, azt a derék német polgár nem gondolta, sőt legtöbbször nem is volt inyére. Csak a tuloldalon, a *Die Aktion* c. folyóirat köré csoportosult marxista teoretikusok fellegvárában vették észre Hitler jelentőségét s nyomban szívós szellemi harcot indítottak könyve ellen. E csoport egyik vezéralakja, Kurt Hiller, az aktivista „Logokratia“ megteremtője azonban már 1932-ben kénytelen volt belátni Marx könyvének németországi vereségét, midőn a marxizmus és hitlerizmus 13 éves küzdelmének mérlegét bámulatráméltó őszinteséggel tárta fel „Selbstkritik links!“ c. tanulmányában: „Ahogyan Freud makacs epigonjai a nemzetiszocializmus győzelmét nem tudják a libido elmélettel megmagyarázni, épúgy nem lehet megmagyarázni a nemzetiszocializmust a válsággal, a munkanélküliséggel, a középosztály proletarizálódásával, vagy a tömegek nyomorával. A német nemzetiszocializmus a marxizmus ellenhatása.“

Hogy a német politikai közvélemény fokozatos átalakulását megérthessük, nem elegendő e két könyv ismerete, de nem elegendők azok az ellentétes pártállású útinaplók és beszámolók sem, melyeket az utóbbi tíz esztendőben írtak, akár Szovjet-Oroszországról (André Gide) akár a nemzetiszocialista Németországról (Tharaud fivérek), hanem mélyebben kell leszállnunk a történelembe és a német néplélekbe, s az események titkos rugóit a német *jellemben* kell keresni. Fajok, nemzetek, egyének menekülhetnek feladataik és kötelességeik elől, csak jellemük elől nem menekülhetnek, az végigkíséri őket történelmük folyamán s kiütközik minden történelmi vállalkozásukból. Felvetjük tehát a kérdést, milyen is az a nép, mely vállalta, mert vállalnia kellett, a mai világtörténelmi leszámolást. Éppen háborús pszichózisok idején mutatkozik meg legjobban egyének, népek és nemzetek karaktere. Nem véletlen, hogy az első világháború idején az 1918-as összeomlás árán a német nép fedezte fel elsőnek azt az egyszerű igazságot, hogy politikai és katonai szempontból mennyire fontos saját népünk és az idegen nemzetek mentalitásának, jellemének ismerete. Az 1918-as összeomlásnak úgyszólván már másnapján százával jelentek meg Németországban munkák, melyek az összemolás okait fűrészelve az egyes nemzetek jellemét tették kutatásaik tárgyává. Így történt, hogy már az 1920-as évek elején egy új tudományágnak, a nemzet- és népjel-

Ismertetének, a nemzetkarakterológiának vetették meg alapjait. Elég, ha *Werner Sombart: Händler und Helden* című munkájára gondolunk, mely párhuzamosan vizsgálja az angol és német nép jellemét, vagy *Müller-Freyenfels* és *Wilhelm Dibelius* hatalmas műveit idézzük, hogy fogalmat alkothassunk az új tudományág méreteiről. E német kezdeményezés hatására a 30-as években már Európaszerte megindult a nemzetjellemlátás, minden nép igyekezett önarcképet adni magáról, minden kultúrnép önismeretre törekedett.

A karakterológia szerint egy nép jellemét általában a következő négy tényező világítja meg: 1. általános embertípusa; 2. történelmi tettei, 3. nagy alkotási (gazdasági élet, tudomány, művészet, nyelv) és 4. államformája, melyet mint a népi együttélés értéktermelő rendjét magának megszervez. E négy tényező egyike sem elegendő azonban ahhoz, hogy egy nép jellemét fogalmilag meghatározzuk. Ez nem fejezhető ki egy általános típussal, de nem fejezhető ki valamilyen eszmével vagy elvvel sem. Eduard Spranger¹ szerint egy nép jelleme csak az akció és ellenakció ütemében lezajló drámával ábrázolható. Az egész német kultúrfilozófia egyértelmű megállapítása szerint a német jellemnek legszembetűnőbb sajátossága a *küzdelem*, vagyis az a lovagias szellem, mely tudatában van saját értékének, de elismeri más népek és nemzetek értékeit, sőt ha rendkívüli nagysággal találkozik, szívesen cserél vele fegyvert.

Mi mozgásban vagyunk — mondják a németek — sokszor tragikus mozgásban, de éppen ezért él a mi népünk. Örökké formáljuk magunkat és örökké formál minket a sors és történelem. Mihelyt egy nép elérkezik az önelégültség nyugalmához, melyet nem feszít már metafizikai nyugtalanság Istent kereső útjain, az a nép nem nagy nép többé, csak múzeális emlék. Németország ma egy sokréteű és gazdagon kiképzett multra néz vissza s egy még viharosabb jelen van körülötte. Ezért lehet Berlinben lépten-nyomon a sors szelét, az eleven történelem lüktetését érezni. A nemzeti szocialista forradalomnak nemzeti értéke is éppen abban rejlik, hogy fázisa ennek az állandó emberformálásnak és fel tudta idézni a forradalmi változások igazi lényegét, az egyén megújulását, mert csak ez vonja maga után az egész közösség megújulását. Így tehát nemcsak új politikai helyzetet teremtett, hanem új szellemi helyzetet is. A változás olyan mélyreható, hogy minden jellem-diagnózis, melyet 1933 előtt állapítottak meg a németsegről akár külföldiek, akár a németek önmagukról, 1933 után már nem állja meg helyét. E változás hatása alatt a németiség megszabadult minden előítélettől, mely századokon át mint tehertétel kísérte. Megszabadult külpolitikai előítéleteitől is, mert csak így lehetett magatartása főként Anglia és Franciaország felé oly tárgyilagos, békés és együttműködésre kész. Belpolitikailag pedig kiépítve a népi egységet, a népi gondolatot az állam legfőbb principiumává téve, megújította egész szellemi életét, tudományát és művészetét.

¹ *Wie erfasst man einen Nationalcharakter?* Berlin, 1939.

VESSÜNK EGY PILLANTÁST erre az új német szellemi életre. A népi elvből született meg a Harmadik Birodalom új tudománya és művészete. Ezt a tudományt is, mint az ezeréves német tudománytörténetet, Faust töprengő szellem hatja át, a tudomány szerénységével tárja fel Isten és ember, egyén és nagyvilág összefüggéseinek értelmét, rámutat a népek és fajok, a természet és a történelem legmélyebb gyökereire.

A Harmadik Birodalom ellenfelei, elsősorban angolok s amerikaiak, kiknek tudománya megrekedt az individualista materializmusnál, célzatosan híresztelték, hogy a német szellemi élet ijesztő nyomás alatt áll, és a német tudományosság egykori világhíre immár a múlté. Az organikus népi szellemen felépült új német tudomány hatalmas alkotásaival cáfolt rá a színtelen és utópista nemzetközi egyének állításaira, akik nem akarnak tudomást venni arról, hogy a tudomány profilja is folyton változik. Elég, ha egy pillantást vetünk a tudomány történetére, annak folytonos változására, s nyomban láthatjuk, hogy a XIX. századi liberalizmus tudománya miért különbözik azoktól a követelményektől, melyeket a XX. században, az organikus népi korszak támaszt a tudománnyal szemben. Mások a kérdések, tehát mások a feleletek is.

A tudománnyal párhuzamosan a költészet és a művészet arca is megváltozott. Más lett a költő és a művész társadalmi szerepe és küldetése. Az előző liberális kor a művészeteket elválasztotta az élet többi területétől, teljesen izolálta tőle s a való életen túlfekvő helyet jelölt ki számára. Csak az esztétika, vagy raffinált pszichanalízis tudta már csak vele a kapcsolatot tartani. Esztetikai vallások és művészi szekták keletkeztek, s a művészt már csak a szekta tagjai értették meg, sokszor ők se. Ezzel szemben a népi szellem a költészetet és a művészetet megint összekapcsolja a faji és a népi élet egészével. A művész ihletforrása a nép természetes és természetfeletti megjelenési formája, valósága és metafizikai őserije. A liberalizmus költészete és művészete viszont vagy semmire sem elkötelező varázslat volt csupán, életpótlék el nem érhető gyönyörökért, vagy pedig különböző társadalompolitikai tendenciák célját szolgálta. A első esetben a művészet rugója a pusztá játékösztön volt, a második esetben pártpolitikában szétforgácsolt, tehát a nemzettestet romboló indulatok kifejezője. Mindkét művészi felfogás, így éppen az igazi művészettel maradt a társadalom adósa.

A népközösség gondolatára épült társadalomban a költő népnek eleven lelkiismerete, a szív, a lélek, az akaraterő ébresztője. Pap, államférfiú és nevelő. A költő e hármas küldetését azonban csakis egy belső lelki kényszer, fájának magasabb parancsa útján végezheti. „A művészet fenséges küldetés és fanatikus elszántságra kötelez. Akit a gondviselés kiválasztott, hogy népe lelkét a világ számára feltárja, szavakban, színekben és zenében megszólaltassa, aki szenved az egész lényét lenyűgöző belső kényszer súlya alatt, az népe lelkét fogja mondani akkor is, ha a világ nem hallja, vagy nem akarja meghallani őt, s inkább magára vállal nyomort és inséget, de egy pillanatra sem lesz hűtlen lelke csillagához, mely vezérli őt.“ 1935-ben mondotta ezt a német nép vezére Európa kultúrájáról

tartott nagyszabású előadásában. Nem kell azt hinni, hogy ezek szokatlanul új gondolatok, hogy minden előzmény nélkül pattannak ki homlokából. A népi gondolat több mint másfél százados multra tekint vissza. Fénye ott lobogott már a romantikusok műveiben, a liberalizmustól elnyomva, azzal párhuzamosan végigkísérte az egész XIX. századot, mintegy földalatti életre kárhoztatva, de fel-felvillámolt Gotthelf, Raabe és Stefan-George lelkében. Csak le kellett nyúlni a történelem és népi mélykultúrához és zseniális intuícióval életre lehetett kelteni mindazt, ami a nép lelkében már eleve megvolt. És a nagy költő, ha igazán egybeforrjt fajával, sem mond mást, mint ami népében már benne élt. Ezeket a vágyakat és törekvéseket valóra váltani, a népi szellemet a politika nyelvére lefordítani, azonban már nem a költő, hanem az államférfiú kötelessége.

A XVIII. század végén azonban nemcsak a népi elvekre épült kultúra volt már ismeretes, hanem az azonos szellemtől áthatott egységes Európa gondolata is élt már, amit ma „Uj-Európa“ néven szokás emlegetni. Novalis már 1799-ben kifejtette ezt „Die Christenheit oder Europa“ című tanulmányában. Novalis a megvalósítás felé akarta kényszeríteni azt a világnézeti dinamikát, ami a XVIII. század német szellemi életében szunnyadt, s amit a német zene a maga világnyelvén hirdetett. Ami a XX. század harmadik internacionáléjában, mint marxista torzszülött bukkant fel, az Novalis konkrét víziójában, mint szellemtől áthatott, a keresztény kultúra hagyományos fényében világló Európa sugárzik felénk. De már az ő Európa-koncepcióját is elgáncsolták annakidején. Tudjuk, hogy tanulmánya nyomtatásban meg sem jelenhetett. Önkénytelenül is elgondolkozik az ember, hogy miért van ily üldöztetésben részük olyan gondolatoknak, melyeknek megvalósítása Európa üdvét jelenthetné. Miért kell örökké bujdosniok az európai emberiséget formáló eszméknek és mik azok a rögeszmék, melyek elgáncsolják őket? Ha az ember elmélyed gondolatok sorsában, népek és kontinensek történelmében, néha csakugyan melankolikussá válik. Folyton ugyanaz a kép tárul elénk: gőg, erőszak, elvakult gyűlölet és rögeszmék egész népeket és nemzeteket a pusztulás felé sodornak, s a küzdelem ritkán folyik Helénéáért; a szépség ideáljáért.

Mik azok a rögeszmék, melyek napjaink új Európa vízióját el akarják gáncsolni? A német könyvpiacra Herder művei ma renaissanceukat élik. Nem véletlen, hogy a kultúrfilozófia egyre jobban belemélyed Herder gondolataiba, hiszen ő alapította meg a történetfilozófia tudományát; a történelmi szemlélet valóságos látnoka volt. Herder már a XVIII. században rámutatott a népek és nemzetek karakterére, szellemi és biológiai erejük fontosságára. Őt sem értették meg korában. Herder egy helyen azt írja, hogy a németek nem szégyenlik bevallani, hogy saját nemzeti és faji értékeik művelésén túl más nemzetektől is tanultak, az antik görög világ filozófiájától csak úgy, mint az újkori népektől. A bomlás akkor kezdődik meg egy nép szellemi életében — folytatja Herder — ha a népek megszűnnek tanulni, vagy elzárkóznak más népek kultúrájától, vagy abban a hitben ringatják magukat, hogy ők a bölcsék kövének kizárólagos tulajdonosai. Herder szerint az ilyen népek

kultúrája önhitté válik, majd bágyadt és petyhüdt lesz. Ha ebből a szemszögből egy pillantást vetünk a mai világhelyzetre, azt látjuk, hogy például Szovjetoroszország 20 éven át hermetikusan elzárkózott más népek kultúrájától, Franciaország viszont 150 év óta hirdette a progress-t, a haladást, amelynek élén természetesen mindig ű menetelt, Anglia pedig soha egyetlen elismerő szóval sem illette az európai nemzetek kulturális erőfeszítéseit, még a franciák felé is csak sablonos propagandaszólamokat hangoztatott. Amerika viszont a serdülő korúak elbizakodottságával tanulta el Európa technikáját, hogy azt ellene fordítsa.

Erdemes a jelenleg Európát rohamozó politikai erők néhány rögeszméjét szemügyre vennünk.

Franciaország 300 esztendő óta abban a hitben él, hogy államát csak akkor tarthatja fenn, ha Németországot feldarabolja. Jaques Bainville, a kiváló francia történétíró a német politikának azt a tragikus sorsot szánja, hogy az valahányszor kiépíti állami és népi egységét, menten beleütközik az évszázados Richelieu-i doktrinába, melynek szándéka szerint a Németbirodalmat a westfalai béke értelmében fel kell darabolni.

Az angol politikának is van egy 300 éves fixa ideája, a „balance of power“, az európai erők egyensúlyi helyzetéről való elképzelés. E szerint az angol világbirodalom súlypontja a kontinensen van. Bármilyen hatalmi eltolódás zavarja az angol erők egyensúlyi helyzetét, beleütközik a brit imperializmus érdekeibe, s Franciaországot is azonnal Anglia oldalára állítja, áthidalva azokat a természetes érdekellentéteket, amik Anglia és Franciaország között egyébként fennállnak. Anglia jól tudja, hogy Franciaország a németek irányában ű-ellenség komplexumban szenved s ezt alaposan kihasználja. Az angolok ebből a szempontból rugalmasabbak, nekik nincs állandó ű-ellenségük, barátjaikat és ellenségeiket mindig a brit birodalom pillanatnyi érdekei szerint változtatják. Egy hatalmas Franciaországnak, Spanyol-birodalomnak, egy hatalmas Holland-, Habsburg- vagy Orosz-birodalomnak szintén hadat üzentek, mihelyt az erők egyensúlyi helyzetét zavarták Anglia szerint. Anglia tehát egy évszázados diplomáciai elv kedvéért, szinte dogmatikusan mindig belekergeti a világot háborúba, nem törődve, hogy ez az elv megfelel-e a XX. század történelmi adottságainak vagy sem.

Érthető, miért mutatott rá Németország ily erélyesen e két tényezőre: egyfelől Richelieu politikai örökségére, mely végeredményben szintén az „egyensúly“-elv egyik változata, másfelől az angol balance of power elvére, hiszen e két tényező a háborús felelősség minden termékelen technikai vitájánál jobban feltárta a fegyveres összetűzés mélyebb történelmi okait. De rámutatott arra is, hogy ez a két elv, melyet egykor a józan politika művészete hozott létre, 300 éven keresztül Európának többet ártott, mint használt. Anglia és Franciaország ezt az elvet mindig a saját önző érdekei szerint alkalmazta, nem tisztelve a szomszédok életjogait s így az egyensúly törvénye nem volt az élet törvénye többé, hanem tantétellé merevedett, mely éppen a jelenlegi harcok folyamán fog eltűnni. A dogma helyébe itt is a kialakuló európai közösségi érzület fog lépni, mint új államközi elv.

Hogy miért nem revideálta Anglia a maga politikáját már az első világháború után, annak okát a németek főként az angol társadalom szerkezetében és az angol nép jellemében látják. Itt olyan ponthoz érkeztünk, hol megint csak a tudomány, a nemzetkarakterológia tud választ adni. Az angol ember és az angol társadalom szerkezetét a kontinensen általában nem ismerjük. Az első világháború és annak következményei ugyan nagyban hozzájárultak Anglia megismeréséhez, de az 1920-as évekig még a németek sem ismerték igazán Angliát, noha a két nép távoli, de mégis csak közös bölcsője, a királyi ház rokonsági kapcsolatai és a viharos történelmi érintkezések bő alkalmat kínáltak a kölcsönös ismerkedésre. A német népben és kiváltképpen Európa kisebb nemzeteiben 1920-ig Angliáról olyan kép élt, amely a valóságban nem létezett. Wilhelm Dibelius, a berlini egyetem angol tanszékének professzora említi, hogy az a Németország, amely egyetemlein sok évtized óta az angol nyelv legkiválóbb tanárait képezi ki, az a Németország, melynek tudósai az angol nyelvről, irodalomról és az Anglia intézményeiről szóló tudományt, az anglisztikát szinte német tudománnyá avatták, alig tudott valamit az angol politikai akarat felmérhetetlen erejéről, mely egész állami és kulturális életét áthatja. Egy német író, aki közel 20 évet élt Angliában és Anglia délafrikai gyarmatain, azt írja, hogy az angol nép megismerésére nem elégséges néhány éves tanulmányút. Már gyermekkorban köztük kellene élni, lehetőleg Anglia legmagasabb köreiben s hogyha az ember 30 éves korára végre ítéletet szeretne róluk mondani, nem tud, mert elangolosodott.

Az angol ember megismeréséhez a legjobb könyv, mely pótolni tudja azt a harminc évet, melyet Angliában kellene élnünk, Wilhelm Dibelius *England* című hatalmas kétkötetes műve. Németországban ez a könyv az angol-ismeret tudományos kézikönyve. Ott található a diplomaták könyvespolcán s a napilapok külügyi rovatvezetőinek asztalán. A könyv egy külföldi bírálója azt mondta róla, hogy aki nem olvasta Dibelius-t, az Angliáról ne írjon, ne beszéljen, angol emberrel se üzleti, se politikai egyességet ne kössön. Az angolok maguk is lefordították és szintén kézikönyvnek használják, sokszor nem is sejtve, hogy a könyv szerzője a berlini egyetem professzora. Egy-két idézetet kiragadunk e könyvből, melynek első kiadása 1923-ban jelent meg:

„A világ egyetlen diplomáciája sem tudja oly virtuozitással művészetté avatni, hogyan kell úgy reményeket ébreszteni másokban, hogy ezred részét se teljesítse, hogyan kell az ellenséget szövetségessé tenni, hogy helyette dolgozzék, vagy elképesztő hálátlansággal cserben hagyni, mint az angol politika Erzsébet korától Edward Grey-ig. Egy állam sem kezeli oly ragyogóan a gyújtó politikai jelszavakat, melyekkel tömegeket lelkesíteni lehet s az ellenfélnek saját táborában is halálos ellenségeket toborozni, mint Anglia.“

„Az angol tömeg más népek versenye ellen nem a jobb minőséggel védekezik, hanem időnként mozgósítva irtózatossá erejét, ellenfelét erőszakkal leteríti.“

„Bámiyen nagy is az angol nép akaratereje, történelme leg-

régibb ideje óta ösztönszerűen csak azért harcol, hogyan lehet a legkisebb erőlkifejtéssel hédonista életmódot folytatni.“

„Más népek irodalmához viszonyítva az angol regény- és drámairodalomban feltűnően kevés az olyan mű, mely etikai, politikai vagy szociális problémákat boncolgatna bensőségesen és sokoldalú megvilágításban; az angol embert csak az egyén története érdekli.“

„A tömeg az angol vezetőréteg szemében felelőtlen és politikailag hasznavethetetlen. Uralkodni felette csak kétféleképpen lehet: vagy földre teperjük nyers erőszakkal vagy soraink közé fogadjuk vezérkolompósaikat.“¹

Mindezzel szemben felkészültség és készenlét minden meglepetés ellen jellemzi a mai német szellemi életet. A történelem hozzászoktatta, hogy semmi sem hull ingyen az ölébe, mindenért áldozatot kell hoznia, néha olyan magától értetődő valóságokért, mint például a népi és állami egység, melyet más népeknek és kontinenseknek a természet magától megadott. A német föld és a német lélek évezredek csatáit, hol azonban nem egyszer európai eszmék kapják meg végző alakjukat. Az ókor végén, a középkor hajnalán itt vívta meg harcát a római és a germán lélek, melynek eredménye az európai kereszténység első formája, művészi szimbolumai a gótikus dómok, itt vívta meg harcát pápa és császár, az egyházi és világi hatalom; mérhetetlen lelki szenvedések közt a német népnek kellett kihordania a vallásháborúkat, a reformáció és ellenreformáció küzdelmeit, melyek eredménye a vallásos érzület és keresztény eszme tudatosítása a széles néprétegek szívében; az emberről alkotott fogalom itt érte el csúcseit a filozófiai öneszmélkedésben, melyet csak Platon és Aristoteles méreteivel lehet egybevetni, és sokszor áldoztak eszmékért, melyeknek hasznélvezői sohasem lehettek. Ez volt a sorsuk, de sohasem zúgolódtak ellene. Nem véletlen tehát, hogy jelen századunkban, mely az előző korok vallásos és filozófikus századai után, speciálisan politikai század, megint ők hordják ki az ellentéteket, igyekeznek azokat európai formába önteni. Ők jelentették be és vajudták ki magukból — ezúttal politikai síkon — az európai *magas igényt* az emberi eltömegesedés két változával, a marxizmussal és az amerikanizmussal szemben.

Az 1918-as összeomlás után az újult német lélek meghódítására két uralmi rendszer indult rohamra, a marxizmus és ennek XX. századi formája, az amerikanizmus. Moszkva az intelligens német munkás tömegeket akarta megnyerni, s nekik szánta a marxista világorradalomban a rohamcsapat szerepet a német kommunista párton keresztül. Az amerikanizmus pedig a német polgárságot akarta meghódítani; kevésbé agresszíven, finomabb eszközökkel, de annál bényitőbb erővel lazította fel és szorította a polgárságot a lelki bolsevizálódás felé, a weimári liberalizmus politikai rendszerén keresztül. A marxizmus baktériumtelepei s a liberalizmus titkos szellemi gócai lepték el a német testet s az államképletnek már hippokrateszi arca volt. A 20-as években Berlin mutatja egész Európa lázát. Oswald Spengler, a nagy német kultúrfilozófus egyéni-

¹ Wilhelm Dibelius: *England*. Berlin, 1923.

sége és szellemi sorsa jelképes példája ez évtized kaotikus helyzetének. Midőn Spengler nagy történetfilozófiai vízióját, az *Untergang des Abendlandes* című munkáját megírta s oly lenyűgözően bizonyította, hogy a nyugateurópai kultúra önmagában hordja pusztulását, számításán kívül hagyta az európai ember cselekvő akaratát. Spengler magában hordozta az egész liberalizmus ellentétét, magatartását „heroikus pesszimizmus“-nak nevezte, ezzel az előkelő magatartással vélte magát elkülöníteni a „triviális optimizmus“-tól, melyet magához méltatlannak tartott. Ez a nagy gondolkodó, aki távoli évezredekről és Európáról mindent tudott, egyet nem tudott: hinni Európa jövőjében. Az ő „Untergang“-ja nemzedékének pusztulása, mely önmagát ítélte halálra. Midőn 14 évvel ezelőtt egy berlini előadó terem dobogóján halála előtt utoljára láttuk e heroikus gondolkozót, hol mintegy önmagával vitatkozva, töprengve fejtegette, hogy Európa már sokkal jobban bolsevizálódott mint azt az európai ember maga is hinné és finom elmeélel rámutatott azokra a szimptomákra, melyek a szellemi életben, a gazdasági és politikai életben és Európa egész életstílusában a bomlás, a lelki bolsevizmus tüneteit mutatják, s ő maga is a csalva-megcsalatottak példájára, az orosz népre mint „a jövő kultúrájának nagy ígéreteré“ mutatott rá, ugyanakkor, csak néhány utcával távolabb, Berlin más előadótermeiben, más dobogók előtt gyülekeztek már azok a férfiak, akik a bomlás szimptomáival felszámoltak.

Spenglernek a *szocializmus* jövőjére vonatkozó megállapításai, melyek szerint a német munkásság problémáinak megoldása s ezen keresztül az *egész európai kontinens megmentése csak a szocializmus* lehet,¹ azonban valóságnak bizonyultak. És abban sem tévedett Spengler, hogy a szocializmus nem a részvét és anyagi gondoskodás érdekszövetkezete, hanem a hatalom akarása, a „Wille zur Macht“, hiszen a szocializmus akkor tudja csak önmagát megvalósítani, ha uralmon van. Németország ellenfeleit, elsősorban Angliát, a német Wille zur Macht mindig szorongó félelemmel töltötte el, mert teljesen félreértette e Nietzsche-i fogalom valódi jelentését. A szocializmusban megnyilvánuló *hatalmi akarat* történelmi küldetése egész erejével az Európát fenyegető *nihilizmus* ellen irányul, tehát nem cél, hanem eszköz, amely a szocializmus szigorú és parancsolóan szükségképi normáit akarja megvalósítani, mert egyedül ezzel lehet az európai bomlási folyamatot feltartóztatni.

E háború egyetlen és mély értelme a berlini közvélemény szerint éppen abban van, hogy Európát visszavezesse önmagához, hogy biztosítsa számára az öt kontinens közt azt a hegemoniát, melyet a keresztény kultúra eddig számára biztosított. Az új Európa nem egy szláv, nem egy német, nem egy angolszász vagy marxista Európa, hanem az európai nemzetek közös erkölcsi feladata, melyben minden nemzet mint egyenrangú fél szolgálja az európai fehér ember művelődésének igazságát, jólétét, haladását és békéjét.

PETRÓCZI ISTVÁN

1) O. Spengler: *Preussentum und Sozialismus* 1920.

O. Spengler: *Jahre der Entscheidung*. 1933.